

אריך נוימן: על הנשי, הפחד ממנו, והתפתחותו אצל הגבר ואצל האישה

אבי באומן

(נוימן, 1950/1981). מאמר זה שהפך לספר מתבסס על המיתוס היווני-רומי של אמור ופסיכה, שבו מתוארת מערכת היחסים בין אל האהבה ארוס והנפש האנושית. הנפש הנשית, פסיכה, היא הגיבורה העוברת לאורך המיתוס מסע של התפתחות האהבה. מסעה של הגיבורה מתחיל מגורל של עונש, של חתונת דרקון מפחידה, ללא אהבה ומודעות. היא חווה בתחילה רק אהבה שהיא אהבת חושים-בשרים, והיא נרקיסיסטית בלבד. בהמשך מסעה, תוך כדי רצונה לגלות, להיות מודעת, נופלת פסיכה להתאהבות באהבה עצמה. אחרי עבודה קשה ומפרכת, שהיא מקבלת כעונש מאלת האהבה אפרודיטה, היא לומדת מהי אהבה עמוקה וגבוהה. היא לומדת לאהוב את האחר ורוכשת את כל סוגי האהבה האנושית. הגיבורה, נפש האדם, מגיעה לבסוף לאהבה רוחנית ואהבת האחר בזכות מה שהוא, אהבת את נפשו ואת נשמתו. את כל השלבים הללו כולל נוימן בתחום התפתחות היסוד הנשי בנפש בכלל, גם בזו של האישה וגם בזו של הגבר.

נוימן נותן פה מקום מרכזי להתפתחות הנפשית של הנשי מעבר להתפתחות הגיבור, האגו, שמרכזו עיקרון גברי. ויותר מכך, מעבר להתפתחות היסוד הנשי בנפש, במאמרו המפורסם "שלבים בהתפתחות האישה" (Neumann, 1949) מייחד נוימן את התפתחות האישה עצמה מזו של הגבר. נוימן עוסק בתהליך ובשלבים בהתפתחות האישה בעולם העתיק ובעולם של היום: החל מיציאה מהמטריארכט, טריטוריות האם, המעבר אל טריטוריות האב, השתחררות מהאב הגדול, התחברות עם נשיותה ותקופת שמירת נשיותה בחברה נשית. בהמשך, המפגש של האישה עם הגבר ועם הגברי האוטנטי בנפשה ומחוך לנפשה, ועוד בהמשך אפשרות ההתפתחות לעבר נשיות חכמה, שמכונה סופיה. בכל שלב ושלב בהתפתחות האישה מוסיף נוימן את הסכנה האורבת בו וחשש ההיקבעות: בטריטוריות האם, במלכות האב, בתקופת השמירה או במפגש עם הגברי הפנימי או החיצוני.

ניתן לראות את גישתו המיוחדת של נוימן לנשי גם במאמרו "הירח והתודעה המטריארכלית" (Neumann, 1951) שם מבהיר נוימן את אופייה של תודעה אחרת, לא תודעת השמש, הסולרית, הגברית של הראש וההיגיון, אלא תודעה נשית, מטריארכלית. תודעה שבה לא הלוגוס והרציונליות מרכזיים אלא הגוף והרגש. זוהי מודעות מיוחדת שיוצרת את הבסיס להתנהגויות, מנהגים ואופנויות המאפיינים את

בהקדמה לספר "הפחד מן הנשי" (Neumann, 1952), שנכתבה בתל-אביב, כותב נוימן כי המאמרים שלו על הנשי נכתבו כתגובה לחד צדדיות של ערכי הפטריארכליות הזכרית המערבית, ובשל הבורות הבסיסית בהבנת השונה בפסיכולוגיית הנשי ובפסיכולוגיה של האישה. חוסר הבנה זה תרם לדעתו רבות למשברים שונים של תקופתו. הבנת הנשי, אומר נוימן, חשובה גם עבור הפרט אך גם לשם ריפוי החברה. ההיסטוריה והתפתחות התודעה במערב היא בעיקרה גברית גם במשמעות של מכוונות לפעילות וגם בהיותה מובילה לחיזוק הפטריארכליות של התרבות והחברה.

נוימן מתייחס למפגש בין הגברי לנשי בפנים ובחוץ כמפגש שוויוני לכל דבר. מפגש של חתונה פנימית וחיצונית, לא כובש ונכבש, נכנע ומכניע, אלא השוויון, החברות, ההשלמה והפיוס ההדדי כמביאים לשלמות, פנימית וחיצונית

החוקים החלים על התפתחות הנשי שונים מהעיקרון הפטריארכלי, אך רק כל עוד הנשי אינו משתתף ומחקה את התפתחות הזכרי.

שלא כמו שני קודמיו, זיגמונד פרויד, ששם במרכז הפסיכולוגיה הנשית את המניע "קנאת הפין", וקרל גוסטב יונג, שהוקסם מן ה"אנימה", הפן הנשי של הגבר (אך היה שמרני יותר ביחסו לאישה), מתייחס נוימן לנשי במלוא הרצינות וההערכה, וביחס לקודמיו הרי הוא משוחרר יחסית מן העולם הפטריארכלי הצר. עלינו לזכור, עם זאת, את רוח הזמן שהשפיעה על שני קודמיו: פרויד (נולד ב-1856), יונג (ב-1875), ונוימן (ב-1905) שייכים לשלושה דורות שונים, וכל אחד מהם היה זקוק לפריצת הדרך שעשה קודמו.

נוימן לא רק שלא האמין בקנאת הפין, אלא הוא נותן לארכיטיפ הנשי ראשוניות ובסיסיות בנפש. הוא מקדיש כמה ממחקריו ומכתבתו להתפתחות הנשי, השלבים, העקרונות והייחודיות. אזכיר תחילה את המפורסם שבהם, "אמור ופסיכה - על ההתפתחות הנפשית של היסוד הנשי"

ד"ר אבי באומן הוא פסיכולוג קליני בכיר ואנליטיקאי יונגיאני מדרוך. חבר, מורה ומדריך, יו"ר המכון הישראלי לפסיכולוגיה יונגיאנית. יו"ר התוכנית לפסיכותרפיה באוריינטציה יונגיאנית באוניברסיטת בר אילן. מחבר הספר: "שערות הזהב של השד, אגדות גרים כראי לצד האפל של הנפש".

האם, את האישה ואת היחסים עם עולם הרגש וההתייחסות לאחר.

נוימן אומר: "באופן סימבולי אישה יכולה להבין את העולם לא רק מהראש אלא עם כל גופה [...]. תהליכים רוחניים רגשיים וגופניים מחוברים אצלה יחד באופן שיהיו זרים לגבר הממוצע". נוימן מוסיף התייחסות גם לרוח האדמה והנשי לעומת רוח השמים והזכרי, האל הפטריארכלי. שכבת האם הגדולה כבסיס, הן בחיים והן בהתפתחות התודעה, מרכזית בתפיסתו של נוימן, ומעל לכול, השימוש במושג המעניין של התודעה המטריארכלית מראה את גישתו המיוחדת לפן הנשי-אמהי. בהמשך נותן נוימן מקום מיוחד לנשיות המופרדת מן הפטריארכלי בהתפתחותן של נשים, וגם לחשיבותה של נפרדות האנימה (היסוד הנשי בנפש הגבר) מהמטריארכלי אצל גברים.

ברוח דברים אלו נוימן מתייחס למפגש בין הגברי לנשי בפנים ובחוץ כמפגש שוויוני לכל דבר. מפגש של חתונה פנימית וחיצונית, לא כובש ונכבש, נכנע ומכניע, אלא השוויון, החברות, ההשלמה והפיוס ההדדי כמביאים לשלמות, פנימית וחיצונית. ברוח זו הוא מנתח את "חליל הקסם" (Neumann, 1953).

הפחד מבטא את הזרות והרתיעה ממה שעדיין איננו עצמי, מהאחר בתוכי, המאיים על האדם אך גם מאתגר ומסמן לו שהגיע הזמן לאינטגרציה של משהו חדש. התעוררות הפחד מן הנשי יכולה אם כך להיות דחף או קריאה להתפתחות

כדי להגיע ליעד מתקדם זה של חתונה פנימית, השלמה ופיוס, יש לעבור מאבקים, פחדים ותהפוכות. הדבר נובע מתוך העובדה ההתפתחותית, כי גם הגברי וגם הנשי מוכלים מראש באם ובאב, והם נתונים גם ליחסים הסבוכים ביניהם, אם במשפחה ואם בחברה הפטריארכלית שלנו, גם בקולקטיב וגם בלא מודע הקולקטיבי¹.

נוימן מדגיש עד כמה קיימת עדיין החתונה הפטריארכלית המקובעת, שנועדה להשאיר את האישה במקומה כביכול, במטרה לשמור על הסדר החברתי. חיזוק לכך נמצא ביהדות, בתפילה היומית של הגבר: "ברוך שלא עשני אישה". שוב, זהו דבר שמקבע ויוצר הטיות נפשיות.

מכל אלה יוצא כי נוימן רואה את היחס אל הנשי. ההיקסמות, האמביוולנטיות ובעיקר הפחד ממנו כפועל יוצא מן ההתפתחות בילדות ובהתבגרות, אצל הילד ואצל הילדה, ובחיי הנפש של הגבר ושל האישה. וגם מתוך

התפיסות החברתיות הפטריארכליות.

ראשית יש לומר שנוימן אינו מגנה את החשש מן הנשי, ולהפך, הוא מנסה להבין אותו. דעתו היא כי הפחד הוא בעצם אחד מפניו האפשריים של העצמי המתפתח אשר עדיין איננו עצמי. הפחד מבטא את הזרות והרתיעה ממה שעדיין איננו עצמי, מהאחר בתוכי, המאיים על האדם אך גם מאתגר ומסמן לו שהגיע הזמן לאינטגרציה של משהו חדש. התעוררות הפחד מן הנשי יכולה אם כך להיות דחף או קריאה להתפתחות.

לשם ההבנה, אתחיל מן המצב שבו לא היה פחד, או רצוי שלא היה, המצב הראשוני שבו התינוק והאם חד הם. את המצב הראשוני הזה מכנה נוימן המציאות האחדותית (Unitary Reality). זהו מצב שבו שולט הארכיטיפ של האורבורוס (השלמות הראשונית, העולם, אחד הוא, האם והתינוק כישות מאוחדת), מצב של התמזגות טוטאלית שבו האם או מי שמחליף אותה הם חלק בלתי נפרד מן התינוק. עבור התינוק, טוען נוימן, האם בשלב זה היא העולם כולו, הפנים והחוץ, ואי לכך נושאת עברו בשלב זה את העצמי הגדול. זוהי תלות מוחלטת, הגנה מוחלטת, שבה כל חרדה ולו הקלה ביותר נפתרת על ידי האם הגדולה הזו. זוהי אחדות בעלת מבנה טרנס-פרסונלי בחיבוק שהוא גם פנימי וגם חיצוני. מה שיוצר את הקשר, האחיזה, ה-bonding, זהו מצב בסיסי שחייב להיות בו ביטחון, אין פחד, חיים הרמוניים בתוך האם.

באם המכילה מותנה אם כך גם כל הביטחון הבסיסי הזה וגם היכולת המאוחרת של האדם לקשר אינטימי. הדבר נכון גם עבור הילד עצמו אך גם עבור הגרעין של האני הקטן בתוכו. גם לקשר עם עצמו. הביטחון, הבסיס הרגשי שהיצור האנושי מקבל, הוא בעל איכות אמהית, נשית. בשנה הראשונה, בתחילה, זה החום, המגע, ההכלה, ההשתקפות בעיניה של האם, הטיפול ותשומת הלב המתאימה. זהו יחס מגן באמצעים הכי ראשוניים וטבעיים. כלומר, התלות המוחלטת בנשי-אמהי נחוצה להתפתחות, אך היא תיצור גם את העמדה המאוחרת כלפיו.

אך מגיע הרגע שבו העצמי מכוון את ההמשך. זהו הרגע שבו מופיעים הרצון, הפעילות, הלמידה, האבחנה בין טוב ורע וכן ההתחלה של צורך להסתגל לחברתי, לקבוצתי, לעולם אנושי מחוץ למעגל האם. ברגע זה זרעו של האני-האגו מתחיל לגדול, והעצמי, כוח הגדילה לשלמות, זה הדוחף והמושך אותו נודד אל האב, אל הפטריארכלי.

נוימן מתאר את התפתחות האני במונחים חדשניים ומקוריים, ורואה בתהליך הצמיחה הזה כוח מולד על-אישי, הזזה לכל יצור אנושי בחברה שבה גדל. התגלמותו של הכוח הזה הוא בעצמי². הוא שדוחף לגדילה ומתחבא ומתחפש לארכיטיפ הבא שיופיע כחשוב להתפתחות בשלב נתון (אם, אב, חברה, אנימה וכו'). בצורה שיופיע, זוהי

¹ הלא מודע המולד בנוי מתבניות יסוד שבהן נוצק חומר תרבותי, חברתי ואישי במהלך חייו של הפרט.

² אצל נוימן, בתוספת ליוגה, העצמי הוא כוח מוטבע לגדילה והתפתחות לייחודיות האישית אבל גם שדה של סדר קוסמי מחוץ לאדם.

הילד המחובר היטב לעצמי, חייב להמשיך ולעתים לנהוג באכזריות כלפי האם. ההחזקה על ידי האם עם המשאלה להישאר לידה, אצלה בטריטוריה, לצד הדחף החזק לצאת ממנה ולבגוד בה, הם מן הקונפליקטים היוצרים את הדרקון.

יש לזכור כי הקשרים הראשוניים ומידת הקושי לצאת מהן, הם לפי נוימן הפרוטוטיפ של יחסים והתייחסות בכלל. לכן בתוך כל סוג של יחסים אינטימיים נכרכות גם תחושות עבדות, כבילות והיקבעות, שהן חלק מן האופי הבסיסי של קשר. תחושות אלו מושלכות על הנשיות כולה כי היא בדרך כלל זו המובילה לקשר.

התפתחות האני ועמו התודעה נחווים כהתרחקות מן האם ובמקביל מן הלא מודע [...] התפתחות האני לעבר תרבות קהילה ובהמשך אינדיבידואציה, התפתחות אישית

מכאן והלאה ובהמשך, אומר נוימן, התפתחות האני ועמו התודעה נחווים כהתרחקות מן האם ובמקביל מן הלא מודע. חוויה של כמעין עלייה למעלה. התפתחות האני לעבר תרבות קהילה ובהמשך אינדיבידואציה, התפתחות אישית. כנגד התפתחות זאת נמצאת הנשיות-אמהות האלמנטרית, המזוהה עם העולם הלא מודע ואז היא נחווית בצידה הנורא, המחזיק, הלא משחרר. היא נתפסת כארכאי, ככאוטי, כנמוך, אשר שם קיימת הסטגנציה, הרגרסיה והמוות. העלייה בתודעה והתפתחות האני הם תהליכים קשים המלאים בסבל ומאמץ בלתי נלאה, ועל כן קיימת בדרך הקשה הזו גם הכמיהה לכניעה, הגעגועים לחזרה, לרגרסיה, לאמהי, ובמצבים קיצוניים אפילו למוות והתאבדות.

האמביוולנציה כלפי הנשי קיימת לדעת נוימן גם עבור הגבר וגם עבור האישה וכמובן גם עבור הילד והילדה. כדאי להוסיף כי עבור הילד והילדה האם חייבת להפוך בשלב זה או אחר לסוג של מכשפה, וכן, כי בתהליך זה יש להרוג את היקר מכול - את היחסים עם האם, המוסוים תחת המסווה של הדרקון שמחזיק. אחד המחירים החזקים שהעוזב או הנעזב משלם, הם רגשות האשם והחרדה, שהם גם חלק מהנשק שמפעיל הדרקון, כמו שמגדיר נוימן, ואני אוסיף, בייחוד הדרקון היהודי. אתה הורג בשלב זה את מה שיקר ואפילו קדוש עבורך למען אל חדש קשה להשגה. מובן שיהיה זה חשוב מה יחסה של האם האישית לעניין. היא יכולה לעזור או להקשות. חשוב ביותר בתהליך הפרידה המגיע, עד כמה באמת סופק האדם ביחסים הראשוניים, ועד כמה יכולת יש לו לעמוד באשם ובפחדים. הפחדים כוללים גם פחד מהאם האישית וגם פחד מן המעבר, שהוא לעתים האם הארכיטיפית. בשלוש צורות עיקריות יכולים להופיע לדעת נוימן הפחדים: בעצירת ההתפתחות

כרגע משאת הנפש. אבל אותו ארכיטיפ שאותו יש כרגע לעזוב, במקרה זה האם, הופך אז למאיים, לצל, למשהו שצריך להתגבר עליו. אחת השאלות היא האם הארכיטיפי הבא בתור להעניק, האב, שיש להכירו למען המשך התפתחות האני, יופיע בחיי הילד בצורה מושכת, נומינוזית, מקסימה וממלאת יראה? או שיושלך על משהו חלש, מאיים או אדיש? או לחילופין, מפחיד ודוחה? האובייקט החדש אמור להיות אטרקטיבי עבור הילד.

כדאי להבין את הפחד מאותו נשי שכה חיוני ליחסים ואת גילוייו במהלך החיים. הפחד הראשון מן הנשי מופיע בילדות המוקדמת, כפחד מן האם, המכשפה, החורגת. זה קורה ומעצים בעיקר ברגע שיש קריאה פנימית לנפרדות, לעזוב אותה, לוותר עליה, לזנוח אותה או להיעזב על ידה. האם הופכת לנוראה או מפחידה. תחילה בגלל התלות המוחלטת בה והפחד לאבדה, ובהמשך בגלל אחיזתה שלה. בשלב זה מתפתח, לדעת נוימן, פחד שהוא מדמה אותו כפחד מן הדרקון, האם הנוראה. יש מקרים שבהם האם עצמה נבהלת מן התלות המוחלטת של התינוק בה, ואז דוחפת את הילד לעצמאות יתר, וגם במקרה זה תפתח בילד חרדה ואשמה על צרכי התלות. מקרה נוסף הוא כאשר האם זקוקה לילד למילוי צרכיה שלה, או לריפוי-פיצוי של עצמה. היא חייבת לאחוז בו, ובכך הופכת לנוראה (באומן, 2007).

הפחד הראשון מן הנשי מופיע בילדות המוקדמת, כפחד מן האם, המכשפה, החורגת. זה קורה ומעצים בעיקר ברגע שיש קריאה פנימית לנפרדות, לעזוב אותה, לוותר עליה, לזנוח אותה או להיעזב על ידה

אף שהדרקון המפחיד יכול להיות גם הגברי וגם הנשי בתקופות כאלו ואחרות, נוימן מזהה אותו בעיקר עם הנשי. יען כי בשלבים הראשוניים, לפני התפתחות התודעה, הכול נמצא תחת השליטה של שכבת האם הגדולה. הצרכים הגדולים באותה תקופה הם מן האם ומושלכים על האם. תרומתו הנוספת של נוימן בעניין זה היא שמדובר כאן בשני צירים: גם בזה של האני המתפתח, המפחד והחלש מול כוחות הלא מודע, וגם על ציר הפעוט הרגיש והחלש מול דמות האם האמיתית. כלומר אנו רואים כי אחרי שנה של מוכלות, שבה הילד ועמו גרעין האני מוכלים בתוך האם, נודד העצמי אל האב, והרבה פעמים בצורות נסתרות ומעוררות קונפליקט. ברגע מעבר זה מתחילה ההרואיות של האני, כי בעטייה של ההתפתחות הוא מוכן להקריב את הביטחון ולקחת על עצמו סיכון וסבל. בשלב זה עולה חזק מאוד הקונפליקט בין הנטייה להישאר ביחסים הראשוניים או להתחבר לכוח הטרנס-פרסונלי של העצמי המדריך אותנו.

יורנדה וירינגל. באגדה זו הגיבור חייב למצוא בעצמו את הפרח האדום עם אגל הטל, על מנת לשחרר את אהובתו מכוחות המכשפה ההופכת נערות לציפורים, וגם כדי לא ליפול בעצמו ברשתה (באומן, 2005).

שחרור האנימה הטרנספורמטיבית מדמות האם חיונית כדי שתקרה חברות, חתונה פנימית והתפתחות. כאמור, נוימן מדגיש עד כמה הפחד מן השינוי קשור קודם כול לחוסר שחרור מהכוחות הדרקוניים של האם, המושלכים עדיין על האחר או האחרת. נוימן מדגיש עוד שהטבע הטרנספורמטיבי משתמש בהתאהבות וקורא את הגבר ואת האישה למשהו חדש ולא ידוע, אך גם מעלה את הפחדים מאילוזה, דלוזיה ושיגעון שיכול להיות מעורב עם ההתאהבות.

ניתן אמנם להיכנס לבגרות ואפילו לחתונה לפי הסדר הפטריארכלי, אבל רק עד רמה מסוימת ללא קשר להתחברות מלאה לאנימה. אבל אם לא תהיה התחברות ממשית, לא תהיה התפתחות פנימית, אינדיבידואלית³. נוימן מציין כי פחד זה יכול במידה מסוימת לדלג על אמנים.

בתקופת ההתבגרות, נראה כי עבור הנער הפחד מן הנשי מתבטא בפחד מאינטימיות ועבור הנערה אמנם הפחד מן הגברי הוא מרכזי, אך הפחד מטבעה הנשי, לקבל גורלה כאישה, כאם, יכול לקבל משקל לא מבוטל

הקשר המופרד והתקין אל האם הוא תנאי מוקדם לגבריות אישית אוטונומית. לעתים הפחד מן הנשי מתמקד בגוף ובמובנים הפיסיים שלה, גוף האישה. בעוד שבמובן הרוחני של האנימה יכולה להיות התפתחות ויכולת לקשר. אפשר לראות זאת אצל הומוסקסואלים. כן אפשר לראות גברים שיפצלו את דמות האישה כמו שכבר הגדיר פרויד: זאת המינית וזאת הקדושה, או כאלה שיגלו פחד מן האישה השלמה הגדולה עד שאינם מרגישים ראויים לה ועל כן מתקשים ליצור קשר עמה ללא פיצול דמותה. ולחילופין, דמות הדון חואן שיכול להתחבר מינית אך נמצא בפאניקה מקשרים מחייבים.

לעתים יש גם את ההסתגלות הנורמטיבית, הגבר הנורמוטי, שהסתגל בכך שנתן לאישה את תפקיד אם המשפחה, הנורמליות הפטריארכלית שהוא למעשה כפחד מן הנשי האמיתי. בחתונה כזאת אין אהבה ותשוקה של ממש, יש חתונה פטריארכלית. נישאים לטיפוס ה"אם" או טיפוס ה"בת", ואז נמצא גברים שמשאירים את האנימה-האהבה והתשוקה, בחוץ. אין זה אומר כמובן שהנשיות לא יכולה לבוא ולהיכנס בין בני הזוג בדלת האחורית יותר מאוחר.

לעתים, ברגרסיה או נטייה לרגרסיה המורידה את הדחף להתגברות וגדילה או בנטייה להרוס כל מה שהושג. לעתים ניתן יהיה לראות גם חרדות קשות הנובעות מן הקונפליקט.

כמובן שצריך לזכור את המצבים אשר בהם העולם האובייקטיבי, המציאותי, של הילד הוא שלילי וקשה, ומחזק את תחושת הילד שהאם שלילית: זמנים כמו מלחמה, רעב, מצוקה, מחלה, הגירה ואובדן, כל גורל קשה לאם או למשפחה, יכול לפעול לכל צד ולהביא את תחושת האם הגדולה לשלילית וקשה.

בתקופת ההתבגרות, נראה כי עבור הנער הפחד מן הנשי מתבטא בפחד מאינטימיות ועבור הנערה אמנם הפחד מן הגברי הוא מרכזי, אך הפחד מטבעה הנשי, לקבל גורלה כאישה, כאם, יכול לקבל משקל לא מבוטל. אצל הגבר הצעיר, ולעתים בהמשך חייו, יכול להיווצר פחד מאחדות, שייכות או אינטימיות. הדבר קורה משתי סיבות: בעיות לא פתורות הקשורות בטריטוריה של האם כמו נפרדות או מלחמה עליה, או בגלל פחד מן הכוח הטרנספורמטיבי של הנקבי שהוא הארכיטיפ הבא בתור להתפתח ולפתח. הארכיטיפ הנשי האטרקטיבי עבור הגבר מהווה כוח אנימציה, השראה לשינוי ופתיחות, ולכן בה בעת, מעלה פחד משינוי, מהתערבבות עם האחר, ולעתים עד כדי פחד משיגעון. אך למעשה, במקביל, ברמה הפנים נפשית של הגבר, מדובר פה באנימה, בנשיות של עצמו שעמה עדיין לא חי בשלום.

עבור הילד והילדה האם חייבת להפוך בשלב זה או אחר לסוג של מכשפה [...] אחד המחירים החזקים שהעוזב או הנעזב משלם, הם רגשות האשם והחרדה [...] אתה הורג בשלב זה את מה שיקר ואפילו קדוש עבורך למען אל חדש קשה להשגה

הטרנספורמציה החיובית והנכונה, דורשת להגיע לסטטוס זהה עם האישה - לא עליונות ולא בעלות. עבור הגבר - האחר, האישה, יש בה מן העצמיות המיוצגת ב"אחר", ולשם, לאיחוד עם העצמי דרך האחר, רוצים אך פוחדים להגיע. נוימן כמובן מודע לכך ומדגיש עד כמה הנשי, האנימה, יכול להיות מעורב ומעורבב עם האמהי, ויש תחילה לעבור דיפרנציאציה, ולשחרר את הנשי מן האמהי בתוכי ומחוצה לי. זה חשוב כי האמהי נוטה בקלות יותר להופיע בעוצמה טרנס-פרסונלית מציפה ומאיימת. דוגמא טובה לכך ניתן לראות באגדה יפהפייה של האחים גרים,

³התפתחות לאורך החיים עד הפיכתנו לאינדיבידואל עם עצמי ברור וייחודי - התהליך המושג על ידי אינטגרציה של כל חלקי הנפש.

אם יחסיה כלפי האם שליליים מדי, היא יכולה להיתקע בהאלהת האב. בגלל המאבקים שבין הפטריארכליות והמטריארכליות, ובייחוד במה שקלטנו מהורים בנושא זה, אומר נוימן, המעברים מסובכים יותר. שכן במעבר מן האם שהיא כמעין מכשפה נתפס האב כמושך. על פי נוימן לאישה שתי משימות: גם לעזוב, גם להיחטף מהאם, אך גם להתגבר על הפחד, להתאחד ולכבוש את הפחד מן הזכר. גם לה יכולה להיות אשמת בגידה באם או בעצמה, בטבעה.

טמונות פה סכנות רבות לנשים מודרניות, שיאבדו ביטחון מקורי שבא דווקא מהשורשיות המטריארכלית. אם האם כמכשפה פטריארכלית שותלת בתוכה או את הנחיתות הנשית, או את העליונות הגברית, העדפת הבן והגבר, הבת תנסה להיפטר מן הנשי ולאמץ פסאודו-גבריות. או לחילופין, עלולה לראות את הגברי כאויב.

לצד האל, האלוהים הזכרי, חסרה לנו אלה נקבה או סימנים שלה. יש סכנה, אומר נוימן, של היבלעות בתוך הפטריארכיות. אך הטבע בא לעזרת האישה, ושמירה על הקשר שלה עם עצמה הנשית; ראשית, הלידה, שהיא גילוי עצמי של משהו המצוין בקיום הביו-נפשי, קשרה של הבת אל הלידה וזו מחברת את האישה מחדש. זהו קשר עם ארכיטיפ הנשי, האם הגדולה והעצמי הנשי.

ומה קורה בחצי השני של החיים, אם קיימת אמביוולנטיות זו כלפי הנשי?

גם הנישואים יכולים להיות התחלה של הגילוי העצמי והיחסים עם גבר, שהם מרכזיים. יכול להתפתח הגילוי העצמי של הנפרדות: מה אני, עצמי, שלא בתוך היחסים או ללא היחסים. דווקא ההכרה בנפרדות וללא הזדהות טוטאלית עם אמהות או קשר, יכולה להביא לאהבה גדולה ובוגרת יותר. התקרבות לזקנה החכמה או לסופיה.

יש גם חתונה שבה יש תפיסה של נשיות שלילית: הגברי מזדהה לגמרי עם הגברי הרוחני למעלה, ואת הנשי משאיר למטה בכל המובנים.

בתפיסה של אני ואבי חד הם, יש הערכה מחדש והורדה של הנשי. האישה נתפסת כקוסמת בעלת כוח, זו המנסה להוריד את הגבר לאדמה, למציאות, לעבדות. הגבר ה"רוחני" מפחד מנישואין, משפחה והסתגלות למציאות. הפחד הזה מושלך על האישה. ואז מופיעה נטייה לאסקטיזם, להתנזרות רוחנית, להיות גבוה ורוחני ללא ארציות. הגבר חווה את הנשי כקוטבי, ואז היא נתפסת כשלילית, ביצית, או לחילופין מלאכית או אלה נשגבת. אם האישה פוחדת מן הנשי כל זה יכול לבוא באופן הפוך. היא יכולה להשליך על הגבר את הארציות, העבדות, ולדבוק ב"רוחניות". וכדאי להוסיף כי נוימן חושב כי במקרה שהיחסים האינטגרליים לנשי לא מתפתחים, כל ההתפתחות הנפשית נעצרת.

יחסה של האישה לנשי

נוימן טוען כי ביחסים הראשוניים זהה הבת עם הבן. כמוהו זקוקה היא להגנה אמהית מרבית ולתקופת תלות. אף שגם כאן מתקיים המעבר לפטריארכליות וכן פיתוח האני של האישה, הבת, בניגוד לבן, זקוקה לתקופת שמירה מהגברי.

המעבר של הבת אל האב ומה שהוא מייצג עבורה, שונה מעט מזה של הגבר. אצלה העצמי הגדול מזהה בשלב זה עם דמות האב. אצל הבן מתקשר עצמי זה הרבה יותר בקלות עם עצמו כבן, מאשר אצל הבת שהעצמי שלה הוא במהותו נשי בדרך כלל. לכן לבת המעבר והפרידה מסובכים יותר. הפיתוי להישאר בטריטוריית האם יכול להיות גדול יותר, ויכול לקבע אותה יותר.

מקורות

1. נוימן, א' (1950/1981). אמור ופסיכה: על ההתפתחות הנפשית של היסוד הנשי. ספריית פועלים.
2. באומן, א' (2007). התשלילים הנסתרים של דמות האם. מתוך: אמהות: מבט מהפסיכואנליזה וממקום אחר. בעריכת א' פירוני. ידיעות אחרונות. 71-54.
3. באומן, א' (2005). שערות הזהב של השד אגדות האחים גרים כמראה לצד האפל של הנפש. מודן. 220-218.
4. Neumann, E. (1952). Vorwort to zur Psychology des weiblichen. In Neumann, E. (1994), The Fear of the Feminine, Introduction to the Fear of the Feminine. Princeton U press PP xi-xii (translated by Boris Matthews).
5. Neumann, E. (1949). "Die Psychologischen Stadien der Weiblichen Entwicklung", "Stages in Women Development". In Neumann, E. (1994), Fear of the Feminine. Translated by B. Matthews. Princeton U press. 34-63.
6. Neumann, E. (1953). Zu Mozarts Zauberflote in Psychology des Weiblich. On Mozart Magic Flute. Translated by E. Doughty. In Neumann, E. (1994), fear of the feminine, Princeton U Press. 119-164. /
7. Neumann, E. (1951). "Über der Mond Und das Matriachale Bewusstien", Eranos Jharbuch "The moon and matriarchal consciousness" In Neumann, E. (1994), Fear of the Feminine. Princeton U. Press. 64-118.

